

AZERBAIJANI VERSION

Xameneidən sonra İran

Hakimiyyət dinamikası və institusional keçidin ssenariləri

Mehriban Çarkəzli

«Strategic Discourse» Tələbə Diplomatiyası Mərkəzinin baş müşaviri

Xülasə

Məqalədə Ali Rəhbər Əli Xameneinin 2026-cı il fevralın 28-də öldürülməsindən sonra İranın siyasi trayektoriyası araşdırılır və belə bir sual qoyulur: sistemin zirvəsindəki dəyişiklik siyasi nizamın transformasiyasına, yoxsa mövcud idarəetmə modelinin daha da möhkəmlənməsinə aparır? Təhlil varisin şəxsiyyətinə deyil, İslam Respublikasının institutlarına — İslam İnqilabı Keşikçiləri Korpusuna (SEPAH), Ali Rəhbərin Ofisinə, Ali Milli Təhlükəsizlik Şurasına (AMTS), Qumun dini isteblişməsinə və Bəsicə — yönəlmişdir. Tədqiqatda 2026-cı ilin martında baş vermiş hakimiyyət varisliyinin ardıcılığı bərpa olunur, dinastik hakimiyyətin rəddi üzərində qurulmuş sistemdə hakimiyyətin atadan oğula keçməsinin doğurduğu legitimlik defisiti qiymətləndirilir və yeni rəhbərliyin fəaliyyət göstərdiyi xarici mühit izlənilir: 2026-cı ilin iyununda imzalanmış İslamabad Memorandumunun dağılması, dəniz blokadasının yenidən tətbiqi və Hörmüz boğazı ətrafındakı mübahisə. Bundan əlavə, daxili iqtisadi təzyiq və İranın müttəfiq qüvvələr şəbəkəsinin həddi nəzərdən keçirilir. Məqalədə iddia olunur ki, Xameneidən sonrakı nizamı «davamlılıq» deyil, məcburiyyət şəraitində davamlılıq kimi təsvir etmək daha dəqiqdir: dövlət institusional qabığı qorunmuş, lakin bu qabığın içindəki güc balansı qəti şəkildə təhlükəsizlik aparatının xeyrinə dəyişmişdir. Bu sürüşmə danışıqlar yolu ilə həll imkanlarını genişləndirmir, əksinə daraldır.

Açar sözlər

İran, Xamenei, Müctəbə Xamenei, hakimiyyət transiti, İslam İnqilabı Keşikçiləri Korpusu, varislik, legitimlik, Hörmüz boğazı, dəniz blokadası

Abstract

This article examines Iran's political trajectory following the assassination of Supreme Leader Ali Khamenei on 28 February 2026 and asks whether a change at the apex of the system produces a transformation of the political order or a further consolidation of the existing model of governance. Rather than concentrating on the identity of the successor, the analysis places the institutions of the Islamic Republic — the Islamic Revolutionary Guard Corps (IRGC), the Office of the Supreme Leader, the Supreme National Security Council (SNSC), the clerical establishment of Qom, and the Basij — at the centre of the discussion. The paper reconstructs the succession sequence of March 2026, assesses the legitimacy deficit generated by a father-to-son transfer of power in a system founded on the rejection of dynastic rule, and traces the external environment in which the new leadership operates: the collapse of the June 2026 Islamabad Memorandum, the reimposition of the naval blockade, and the contest over the Strait of Hormuz. It also considers domestic economic pressure and the limits of Iran's network of allied forces. The article argues that the post-Khamenei order is best described not as continuity but as continuity under coercion: the state has preserved its institutional shell while the balance of power inside that shell has shifted decisively towards the security apparatus. It further argues that this shift narrows rather than widens the space for negotiated outcomes.

Keywords

Iran, Khamenei, Mojtaba Khamenei, power transition, Islamic Revolutionary Guard Corps, succession, legitimacy, Strait of Hormuz, naval blockade

Xameneidən sonra İran: hakimiyyət dinamikası və institusional keçidin ssenariləri

Giriş

2026-cı il fevralın 28-də İran İslam Respublikasının ikinci Ali Rəhbəri Əli Xamenei Tehrandakı iqamətgahına endirilən hava zərbəsi nəticəsində həlak oldu.¹ Zərbə İsrail Hərbi Hava Qüvvələri tərəfindən, ABŞ-nin hərbi və kəşfiyyat dəstəyi ilə həyata keçirilmiş, İran hökuməti onun ölümünü

¹ Chatham House, «US and Israel attack Iran, killing Khamenei. Tehran launches counterstrikes: Early analysis from Chatham House experts», 28 fevral 2026; Reuters, Al Jazeera, 28 fevral — 1 mart 2026 tarixli xəbərlər.

martın 1-də təsdiqləmişdir. Eyni əməliyyat çərçivəsində ölkənin hərbi-siyasi rəhbərliyinin qırıxdan çox nümayəndəsi, o cümlədən SEPAH-ın komandanı Məhəmməd Pakpur öldürülüb. Otuz yeddi il davam etmiş rəhbərliyin bu şəkildə kəsilməsi İranın siyasi sistemi üçün 1989-cu ildən bəri ilk hakimiyyət varisliyi təcrübəsidir.² Bu təcrübənin aktiv hərbi münəqişə şəraitində, rəhbər kadrlarının kütləvi itkisi fonunda baş verməsi isə onu presedentsiz edir.

Bu təhlildə qarşımıza qoyduğumuz sual belədir: sistemin zirvəsindəki dəyişiklik siyasi nizamın transformasiyasına, yoxsa mövcud idarəetmə modelinin daha da möhkəmlənməsinə aparır? Cavab nə birincisi, nə də sadə mənada ikincisi. Xameneidən sonrakı İranı təsvir edən düstur «davamlılıq» deyil, məcburiyyət şəraitində davamlılıqdır. Dövlət institusional qabığını qoruyub saxlamış, lakin bu qabığın içindəki güc balansı qəti şəkildə təhlükəsizlik aparatının xeyrinə dəyişmişdir. Bu sürüşmə danışıqlar yolu ilə həll imkanlarını genişləndirmir, əksinə, daraldır.

1. Varislik ardıcılığı: faktların dəqiqləşdirilməsi

Hadisələrin ardıcılığı ilk həftələrdə həm beynəlxalq mediada, həm də regional analitik məkanda ciddi şəkildə təhrif olunmuşdur. Buna görə də təhlilə faktların dəqiqləşdirilməsi ilə başlayırıq.

Xameneinin ölümündən sonra Konstitusiyanın 111-ci maddəsinə uyğun olaraq Müvəqqəti Rəhbərlik Şurası formalaşdırıldı.³ Martın 1-də təsis edilən Şuranın tərkibinə Prezident Məsud Pezeşkian, Məhkəmə Hakimiyyətinin başçısı Qulamhüseyn Möhsini-Ecei və Nəzarətçilər Şurasının üzvü Ayətullah Əlirza Ərafi daxil idi. Şura martın 1-dən 8-dək fəaliyyət göstərdi.

Bu dövrdə sosial şəbəkələrdə və bəzi İsrail media resurslarında Ərafinin hava zərbəsi nəticəsində öldürüldüyünə dair iddialar yayılmışdır. Həmin iddianı yayanlar arasında ABŞ-nin keçmiş milli təhlükəsizlik üzrə müşaviri Maykl Flinn də olmuşdur. Lakin nə ABŞ, nə İsrail, nə də İran hökuməti bu məlumatı təsdiqləmiş, heç bir beynəlxalq informasiya agentliyi onu müstəqil şəkildə doğrulamamışdır. Mövcud sübutlar Ərafinin Müvəqqəti Rəhbərlik Şurasının tərkibində fəaliyyətini bütün müddət ərzində davam etdirdiyini göstərir. Bütün bunlar müharibə şəraitində informasiya mühitinin nə dərəcədə etibarsız ola biləcəyini və ilkin xəbərlərin yoxlanılmadan analitik mətnlərə keçməsinə göstərir.

Martın 8-də Ekspertlər Şurası Ali Rəhbər vəzifəsinə Xameneinin ikinci oğlu, 56 yaşlı Müctəba Xameneini seçdi.⁴ Seçim prosesi qapalı keçmiş, 88 üzvlü Şuranın üzvlərinin açıqlamaları bir-birini təkzib etmişdir. Yeni Ali Rəhbərin fiziki vəziyyəti ilə bağlı qeyri-müəyyənlik aylarla davam etmiş, o, təyinatından sonra uzun müddət ictimaiyyət qarşısına çıxmamış, kommunikasiyasını yazılı formada və vasitəçilər vasitəsilə həyata keçirmişdir. İlk video yazı yalnız 2026-cı ilin avqust ayında yayımlanmış, onun da çəkiliş tarixi açıqlanmamışdır.

2. Müharibənin arxa planı və səbəb izahlarının həddi

2026-cı ilin əvvəlində ABŞ-nin regional siyasətində müşahidə olunan sərtləşmə İrana qarşı əməliyyatın kontekstini formalaşdırmışdır. Yanvarın 3-də ABŞ Venesuelada hərbi əməliyyat keçirərək Prezident Nikolas Maduronu və həyat yoldaşını ələ keçirmiş, onları narkoterrorçuluq ittihamı ilə Nyu-Yorka aparmışdır.⁵ Əməliyyat müqavimətsiz keçməmişdir, Venesuela hərbi qulluqçuları və əməliyyata cəlb olunmuş Kuba təhlükəsizlik heyəti arasında əhəmiyyətli itkilər olmuşdur.

Bu iki hadisə arasında birbaşa səbəb əlaqəsi qurulması diqqət tələb edir. İranla Venesuela ABŞ-nin sanksiya siyasətinin ortaq hədəfləri olsa da, onların Çinin enerji təchizatundakı çəkisi eyni deyil. 2025-ci ildə Çinin xam neft idxalının 62 faizi Rusiya, Səudiyyə Ərəbistanı, Malayziya, İraq və Braziliyanın payına düşmüşdür. Tanker izləmə məlumatlarına görə, rəsmi statistikada görünməyən sanksiyalı neftin həcmi gündəlik 2,6 milyon barelə çatır; bunun 1,38 milyon bareli İranın, 389 min bareli isə Venesuelanın payına düşür.⁶ Başqa sözlə, İranın Çin bazarındakı mövqeyi həqiqətən ikinci ən böyük təchizatçı səviyyəsindədir, lakin Venesuela heç bir göstərici üzrə birinci deyil.

Çin gömrük statistikasına Malayziya nefti kimi daxil olan xammalın əhəmiyyətli hissəsi Malayziya sularında gəmidən gəmiyə ötürülmüş İran neftidir, buna görə də iki satış rəsmi cədvəllərdə göründüyündən daha az dəqiq ayrılır. Yəni İranın Çin bazarındakı real çəkisi gömrük göstəricilərindən

² Keçidin planlaşdırılması konteksti üçün bax: S. Maloney, After Khamenei: Planning for Iran's Leadership Transition, CFR Special Report, fevral 2026.

³ Amwaj.media, «Deep Dive: The selection of Iran's third supreme leader», 9 mart 2026.

⁴ Yenə orada; həmçinin bax: Carnegie Endowment for International Peace, «Who Will Be Iran's Next Supreme Leader?», Emissary, mart 2026; L. Zaccara, «Mojtaba Khamenei's Iran and the Politics of Succession», Gulf International Forum, mart 2026.

⁵ UK House of Commons Library, «The US capture of Nicolás Maduro», Research Briefing CBP-10452, yanvar 2026.

⁶ E. Downs, «Where China Gets Its Oil: Crude Imports in 2025», Columbia University, Center on Global Energy Policy, fevral 2026.

yüksəkdir, lakin Venesuela ilə hər hansı müqayisənin gömrük hesabatları üzərində deyil, tanker izləmə məlumatları üzərində qurulmalı olduğunu göstərir.

Venesuela əməliyyatı Vaşinqton üçün rejim başçısına birbaşa hədəf kimi yanaşmanın siyasi qiymətinin gözləniləndən aşağı olduğunu göstərmiş və bu təcrübə İran istiqamətində qərar qəbulunun astanasını aşağı salmışdır. Nüvə proqramı və regional çəkirdiricilik amilləri isə əməliyyatın əsas məzmununu təşkil edir.

Zərbələr fevralın 6-dan davam edən İran–ABŞ danışıqları hələ gedərkən endirilmişdir. Yəni hərbi qarşılama danışıqların uğursuzluğunun nəticəsi deyil, onların kəsilməsinin səbəbidir. Danışiq masası artıq zərbdən qoruyan mexanizm kimi qəbul olunmur.

3. Keçid dövründə əsas güc mərkəzləri

İslam İnqilabı Keşikçiləri Korpusu (SEPAH)

SEPAH keçid dövrünün mərkəzi aktorudur. Onun çəkisi yalnız hərbi deyil: Korpus tikinti, enerji, telekommunikasiya, logistika və maliyyə sektorlarında geniş iqtisadi şəbəkəyə malikdir və bir sıra strateji layihələr onun nəzarətindədir.

SEPAH-in öz quru qoşunları, hava-kosmik qüvvələri, dəniz qüvvələri və xarici əməliyyatlar üzrə Qüds Qüvvələri vardır. Lakin ölkənin nizami ordusu (Artes) və polis (FARAJA) SEPAH-a tabe deyil. Hər ikisi Ali Rəhbərə ayrıca tabelik xətti ilə bağlıdır. İranın hərbi quruluşu vahid deyil, paraleldir və bu paralellik keçid dövründə həm balans, həm də rəqabət mənbəyidir.

Müharibə şəraitində SEPAH-in nisbi çəkisi artmışdır. Bunun səbəbi təkcə siyasi deyil: hava zərbələri nizami ordunun stasionar infrastrukturuna daha ağır ziyan vurmuş, Korpusun raket bölmələri, sürətli hücum katerləri, dron və mina imkanları nisbətən qorunmuşdur.

Ali Rəhbərin Ofisi

Onilliklər ərzində Əli Xameneinin şəxsi aparatı kimi formalaşmış Ofisin konstitusion statusu yoxdur, lakin praktikada o, idarəetmə mərkəzi kimi fəaliyyət göstərmişdir. Ali Rəhbər–SEPAH koordinasiyasını təmin edir, dini qurumlara maliyyə axınını idarə edir, digər güc strukturları ilə gündəlik əlaqə saxlayır.

Lakin 2026-cı ildə Ofisin fəaliyyətini əvvəlki dövrlə eyni səviyyədə təqdim etmək doğru olmazdı. Rəhbərlik iqamətgahı dağıdılmış, aparatın bir hissəsi itirilmiş, yeni Ali Rəhbərin əlaqə rejimi məhdudlaşmışdır. Ofis institusional yaddaşı və kadr şəbəkəsini saxlamışdır, lakin onun koordinasiya qabiliyyəti müharibədən əvvəlki səviyyədən aşağıdır. Bu zəifləmənin praktiki nəticəsi SEPAH-in əməliyyat muxtariyyətinin artmasıdır.

Ali Milli Təhlükəsizlik Şurası

Keçid dövrünün ən az diqqət yetirilən, lakin ən çox dəyişən qurumu Ali Milli Təhlükəsizlik Şurasıdır (AMTS). Müharibə ərəfəsində Şuranın katibi Əli Laricani bir sıra beynəlxalq nəşrlər tərəfindən İranın faktiki rəhbəri kimi xarakterizə olunurdu. Laricani martın 17-də Tehrandə İsrailin hava zərbəsi nəticəsində öldürüldü. Onun yerinə SEPAH-in keçmiş komandanlarından Məhəmməd Baqir Zolqədr təyin edildi.⁷ Mülki-diplomatik profilə malik katibin yerinə hərbi profilli fiqurun gətirilməsi Şuranın özünün tərkib etibarını dəyişməsi deməkdir. 2026-cı ilin avqustunda Müctəbə Xamenei Şuradakı şəxsi nümayəndəsini də dəyişmişdir. Bu iki təyinat birlikdə göstərir ki, xarici siyasət və təhlükəsizlik qərarlarının hazırlandığı əsas platforma diplomatik deyil, hərbi baxış bucağına doğru sürüşür.

Qum dini istəblişmenti

Qum İslam Respublikasının legitimlik mənbəyi olaraq qısaca «dini mərkəz» kimi təsvir olunur. Əslində Qum yanaşmaları bir-birindən fərqlənən mərcələrin, seminariyaların və maliyyə şəbəkələrinin toplusudur. Ali Rəhbər institutunun zəiflədiyi anlarda bu rəngarəngliyin siyasi əhəmiyyəti artır. Bununla belə, 2026-cı ilin təcrübəsi göstərdi ki, ruhanilik müstəqil siyasi təşəbbüs göstərmək iqtidarında deyil. Qumun rolu qərar vermək deyil, verilmiş qərarı dini cəhətdən rəsmiləşdirmək oldu. Uzunmüddətli perspektivdə bu, ruhaniliyin öz nüfuzunu aşındırır.

Prezident və Ekspertlər Şurası

Ekspertlər Şurası məhz Ali Rəhbəri seçən qurum kimi çıxış etdi. Prezident Pezeşkian Müvəqqəti Rəhbərlik Şurasının üzvü oldu və iyun memorandumunu İran adından imzaladı. Bu institutların müstəqil siyasi iradəsi məhduddur, lakin böhran anlarında onlar sistemin hüquqi davamlılığını təmin edən legitimləşdirici mexanizm rolunu oynayır. Onları sadəcə «formal» adlandırmaq bu funksiyanı gözdən qaçıрмаq deməkdir.

Bəsic

⁷ Reuters, Al Jazeera, The Washington Post, xronoloji xəbərlər, mart 2026.

Keçid dövründə daxili sabitliyin əsas yükü SEPAH-a təbə olan, milyonlarla üzvü olan yarımhərbi Bəsic təşkilatının üzərinə düşdü. Bəsicin funksiyası etirazların yatırılması, ideoloji səfərbərlik və dövlət idarəetmə orqanlarında kadr nəzarətidir. Müctəbə Xameneinin özü uzun müddət Bəsiclə sıx bağlı olmuş, təşkilat üzərində faktiki nüfuza malik sayılırdı.⁸ Onun namizədliyinin SEPAH tərəfindən dəstəklənməsinin səbəblərindən biri məhz budur. Yeni Ali Rəhbər təhlükəsizlik aparatının xaricindən gəlməmişdir o, həmin aparatın daxilindən çıxmışdır.

4. Legitimlik defisiti: yeni Ali Rəhbərin əsas problemi

Müctəbə Xameneinin qarşısındakı əsas problem legitimlik xarakterlidir və üç mənbədən qidalanır. Birincisi, dinastik varislilik. 1979-cu il inqilabı məhz irsi hakimiyyətə qarşı aparılmışdı. Ali Rəhbər vəzifəsinin atadan oğula keçməsi sistemin öz təsis mifi ilə birbaşa ziddiyyət təşkil edir. Bu ziddiyyət həm islahatçı ictimai rəy, həm də ənənəvi şiə ruhaniliyi üçün nəzərəcarpandır.

İkincisi, dini avtoritetin zəifliyi. Müctəbə Xamenei nə atasının, nə də Xomeyninin malik olduğu səviyyədə dini nüfuza sahibdir hətta «ayətullah» titulu nisbətən yaxın keçmişdə əldə etmişdir.

Vilayəti-fəqih doktrinası Ali Rəhbərin dini səlahiyyətinə əsaslandığı üçün bu boşluq vəzifənin konstitusion əsasına toxunur.

Üçüncüsü, seçilmə şəraiti. Rəhbər müharibənin ortasında, qapalı prosedurla, hərbi və kəşfiyyat strukturlarının açıq dəstəyi ilə seçilmişdir. Belə şəraitdə formalaşan hakimiyyət ictimai razılıq deyil, təşkilati konsensus üzərində dayanır.

Bu üç amilin birləşməsi mühüm nəticəyə gətirib çıxarır: dini legitimliyin çatışmazlığı təhlükəsizlik aparatına olan asılılığı artırır. Yeni rəhbərlik nə qədər az dini avtoritetə malikdirsə, SEPAH-a bir o qədər çox möhtacdır. Bu asılılıq isə öz növbəsində sistemin daxili balansını daha da dəyişir. Bir sıra Qərb analitik mərkəzləri bu vəziyyəti ruhani legitimliyin çəkisinin azalması və SEPAH-ın əsas arbitr kimi ortaya çıxması kimi təsvir edir.⁹

5. Xarici mühit: İslamabad Memorandumundan blokadaya

Aprelin 8-də Pakistanın vasitəçiliyi ilə iki həftəlik atəşkəs elan edildi sonra aprelin 21-də Prezident Tramp atəşkəsi müddətsiz uzatdı. İyunun 17-də tərəflər 14 bənddən ibarət Anlaşma Memorandumunu (İslamabad Memorandumu) imzaladılar. Sənəd 60 günlük danışıq dövrü nəzərdə tuturdu və Hörmüz boğazında nəvqəsiya azadlığı, nüvə və raket proqramları, Livanda hərbi əməliyyatların dayandırılması məsələlərini əhatə edirdi. Memorandum nəzarət, sanksiyalar və nüvə dosyesi üzrə işçi qruplarının yaradılmasını da təsbit etdi.¹⁰

Lakin memorandum həyata keçirilmədi. Əsas fikir ayrılığı Hörmüz boğazı ilə bağlı 5-ci maddə ətrafında yarandı. Tehran bu maddəni boğazda təhlükəsizliyin idarə olunmasında öz aparıcı rolunun beynəlxalq səviyyədə tanınması kimi şərh edirdi; Vaşinqton isə onu yalnız nəvqəsiya azadlığının qorunması və koordinasiya edilmiş mina təmizləmə əməliyyatları ilə məhdud sayırdı.

Bu mübahisənin praktiki təzahürləri ciddi oldu.¹¹ SEPAH-ın Hərbi Dəniz Qüvvələri beynəlxalq gəmiçiliyi Omanın ərazi sularındakı ənənəvi dərin su marşrutundan çıxararaq İranın ərazi sularına, Larak adası istiqamətinə yönəltdi. Tehran 1968-ci il İran–Oman Dəniz Sazışının müəyyən etdiyi gəmi hərəkətinin ayrılması sistemini artıq tanımadığını bəyan etdi. Oman marşrutların iki ölkə arasında bölüşdürülməsini təklif etsə də, İran gəmi axınının əsas hissəsinin öz sularına yönləndirilməsini tələb etdi. Yaradılan Fars Körfəzi Boğazı Administrasiyası ABŞ Maliyyə Nazirliyi tərəfindən SEPAH ilə əlaqələrinə görə sanksiya siyahısına daxil edildi; sığorta bazarı isə həmin qurumun tələblərinə əməl edən gəmilər üçün təminatın itirilməsi riskindən xəbərdarlıq etdi.

İyul ayında memorandum faktiki olaraq dağıldı və ABŞ dəniz blokadasını yenidən tətbiq etdi.

Avqustun əvvəlinə olan məlumata görə, blokada çərçivəsində 44 kommersiya gəmisinin marşrutu dəyişdirilmiş, iki gəmi sıradan çıxarılmış, iki gəmi yoxlanılmışdır.¹² Avqustun 19–20-də Prezident Tramp İrana qarşı «sarsıdıcı iqtisadi əməliyyat» elan etdi. Eyni dövrdə Müctəbə Xamenei ali hərbi

⁸ L. Zaccara, «Mojtaba Khamenei's Iran and the Politics of Succession», Gulf International Forum, mart 2026; TRT World Research Centre, «After Khamenei: Succession or Succession Crisis?», mart 2026.

⁹ Stimson Center, «How Will Mojtaba Khamenei Rule Iran — and for How Long?», aprel 2026; TRT World Research Centre, mart 2026; G. Steinberg, «Gegen den Strich: Die Zukunft des Iran», Internationale Politik 2, mart–aprel 2026.

¹⁰ CSIS, «The United States and Iran Announce a Deal to End the War», State of Play, iyun 2026; UK House of Commons Library, «US-Iran ceasefire and nuclear talks in 2026», Research Briefing CBP-10637, iyul 2026.

¹¹ E. İsmayılzadə, «Səlahiyyətsiz Nəzarət: İranın Hörmüz boğazını idarə etmək cəhdi», Topçubaşov Mərkəzi, 1 avqust 2026.

¹² Reuters, Al Jazeera, dəniz blokadası ilə bağlı xəbərlər, iyul–avqust 2026.

komandanlıqda yenidən təyinatlar apararaq «maksimum çəkindiricilik və genişmiqyaslı hücum əməliyyatlarına hazırlıq» tələbini irəli sürdü.

Hörmüz boğazının əhəmiyyəti ilə bağlı tez-tez istinad edilən «dünya neftinin 20 faizi» göstəricisini də dəqiqləşdirmək lazımdır: bu rəqəm qlobal maye karbohidrogen istehlakına nisbətdədir. Dəniz yolu ilə daşınan neft ticarətində boğazın payı təxminən üçdə birdir.¹³ Bundan əlavə, 2026-cı ilin ortalarında boğazdan keçid həcmi kəskin azalmış, tanker hərəkəti demək olar ki, tamamilə İran marşrutuna yönəlmişdir.

Buradan çıxan nəticə ondan ibarətdir ki, Tehran müharibə dövrünə xas müvəqqəti təhlükəsizlik tədbirlərini daimi inzibati nəzarət sisteminə çevirməyə çalışır. Bu yanaşma hüquqi baxımdan mübahisəlidir, iqtisadi baxımdan isə özünə ziddir: gəmiçiliyi çəkəndirməklə İran nəzarət etmək istədiyi marşrutun strateji dəyərini özü aşındırır.

6. Daxili sabitlik: iqtisadiyyat

Sanksiyalar, beynəlxalq maliyyə sisteminə məhdud çıxış və nüvə dosyesindəki qeyri-müəyyənlik iqtisadiyyata təzyiqi davam etdirir. İran Statistika Mərkəzinin məlumatına görə, illik inflyasiya 2025-ci ilin oktyabrında 48,6 faizə çatmış, BVF-nin hesablamalarına görə ilin ortalama göstəricisi 50 faizi keçmişdir.¹⁴ Ərzaq inflyasiyası daha yüksək olmuş, rialın məzənnəsi eyni dövrdə kəskin dəyərsizləşmişdir.

Rəhbərlik cəmiyyət tərəfindən yalnız ideoloji deyil, ilk növbədə iqtisadi sabitliyi təmin etmək qabiliyyəti baxımından qiymətləndiriləcək və bu qiymətləndirmənin başlanğıc şərtləri əvvəlkindən ağırdır.

7. Cənubi Qafqaz istiqaməti

Xameneidən sonrakı İranın xarici siyasətini qiymətləndirərkən Cənubi Qafqaz istiqamətini kənarda saxlamaq mümkün deyil — həm münafişlərin coğrafi genişlənməsi, həm də Azərbaycan üçün birbaşa təhlükəsizlik nəticələri baxımından.

2026-cı il martın 5-də İran ərazisindən buraxılan «Ərəş-2» tipli zərbə dronları Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisini hədəfə aldı.¹⁵ Azərbaycan Müdafiə Nazirliyinin məlumatına görə, dronlardan biri Naxçıvan Beynəlxalq Hava Limanının terminal binasına, digəri isə Şəkərabad kəndindəki məktəbin yaxınlığına düşmüş, dörd mülki şəxs yaralanmışdır. Prezident İlham Əliyev hadisəni terror aktu kimi qiymətləndirmiş və gələcək hər hansı hücumu «Dəmir Yumruq» cavabı veriləcəyini bəyan etmişdir. Tehran məsuliyyəti rəsmən qəbul etməmiş, araşdırma aparacağını bildirmişdir. Hadisə BMT, Böyük Britaniya və bir sıra dövlətlər tərəfindən pislənmiş, Rusiya hər iki tərəfi təmkinə çağırmışdır. Zərbənin məqsədi hərbi deyil, siqnal xarakterli idi və iki ünvana yönəlmişdi: İsrail — onun regiondakı dayaq nöqtələrinin toxunulmaz olmadığı; Bakıya — müharibə dövründə İsrailə təhlükəsizlik əməkdaşlığının dərinləşdirilməsinin qiyməti olacağı.¹⁶ SEPAH-a yaxın media resursları uzun müddətdir Azərbaycanı İsrailin regional təhlükəsizlik zəncirinin bir hissəsi kimi təqdim edir və bu ritorika müharibə dövründə daha da güclənmişdir. Cavab olaraq Azərbaycan Tehrandakı səfirliyinin və Təbrizdəki baş konsulluğunun əməkdaşlarının təxliyəsinə başladı. Bakının seçdiyi xətt çəkindiricilik mesajı ilə eskalasiyadan yayınma arasında balansdır və 2021 və 2022-ci illərdə tətbiq etdiyi mütənasib cavab məntiqinin davamıdır. Martın 8-də isə Prezident Pezeşkian Prezident Əliyevə zəng edərək İranın hadisəyə aidiyyətini inkar etdi və araşdırma aparılacağını bildirdi.

Buna görə Azərbaycan qətiyyəti eskalasiya ilə qarışdırmadı: martın 9-da tranzit daxil olmaqla yük hərəkətini bərpa etdi, martın 10-da və 18-də İrana humanitar yardım göndərirdi, aprelin 12-də Tehrandakı səfirliyin fəaliyyətini bərpa etdi. Cavab tədbirləri görmək hüququ saxlanıldı, lakin ondan istifadəyə ehtiyac qalmadı. Bu davranış modeli Azərbaycanın regionda dəfələrlə sınaqdan çıxmış xəttinin davamıdır: gücü nümayiş etdirmək, lakin ondan yalnız zərurət olduqda istifadə etmək. İranın mərkəzsizləşdirilmiş «mozaik müdafiə» doktrinası SEPAH-ın vilayət bölmələrinə geniş operativ muxtariyyət verir və siyasi rəhbərliklə Korpus arasındakı koordinasiya xəttini zəiflədir. Buna görə də yaxın dövrdə Azərbaycan üçün əsas risk Tehranın qərarı deyil, qərarın olmaması — nəzarətdən çıxmış lokal təşəbbüsdür.

8. Müttəfiq və tərəfdaş qüvvələr sistemi

¹³ İsmayilzadə, «Səlahiyyətsiz Nəzarət», Topçubaşov Mərkəzi, 1 avqust 2026.

¹⁴ İran Statistika Mərkəzi; Trading Economics, «Iran Inflation Rate (CPI), 2025–2026»; BVF, World Economic Outlook bazası.

¹⁵ Topçubaşov Mərkəzi, «İranın Azərbaycana hücumu: Bəs bundan sonra?», 7 mart 2026; Middle East Forum, «With its Attack on Nakhchivan, Iran Sends Message to Azerbaijan and Israel», mart 2026.

¹⁶ Gulf International Forum, «The Caucasus Front: Azerbaijan and Iran in the Expanding Gulf War», mart 2026.

Qərb analitik ənənəsində bu strukturlar çox vaxt «proksi qüvvələr» kimi təsnif olunur. Bu termin əlaqənin əməliyyat xarakterini əks etdirsə də, həmin qrupların özünəməxsus siyasi maraqlarını və qərar qəbul etmə muxtariyyətini gözdən qaçırmır. Tehran özü bu şəbəkəni strateji dərinliyin təmin edilməsi vasitəsi kimi təqdim edir.

Hizbullah İsrail ilə müharibədə ciddi itkilər vermiş, hərbi potensialı və rəhbər heyəti baxımından zəifləmişdir. Təşkilat hələ də Livanın daxili siyasətində təsirli aktordur, lakin regional əməliyyat qabiliyyəti əvvəlki səviyyədə deyil. Livan istiqaməti iyun memorandumunun ilk sınaq meydanına çevrilmişdir.

Yəməndəki Ənsarullah (Husilər) isə əksinə, fəallığını qorumuşdur. 2026-cı ilin avqustunda qrup Səudiyyə Ərəbistanının Cizan neft emalı zavoduna zərbə endirdiyini elan etmişdir.¹⁷ Husilər İranla hərbi əməkdaşlığı davam etdirlər də, qərarlarını müstəqil verdiklərini iddia edirlər və bu iddia son bir ilin təcrübəsi ilə qismən təsdiqlənir. Bu, Tehran üçün eyni zamanda həm aktiv, həm də idarə olunması çətin bir resursdur.

Ümumilikdə, 2026-cı ilin təcrübəsi İranın onilliklər ərzində qurduğu «irəli müdafiə» konsepsiyasının həddini göstərdi. Müttəfiq qüvvələr şəbəkəsi Tehranı birbaşa zərbədən qoruya bilmədi.¹⁸ Daha da mühümü, bu şəbəkənin mövcudluğu İran ərazisinə qarşı əməliyyatın siyasi əsaslandırılmasını asanlaşdırdı.

9. Ssenarilər

Keçid dövrünün orta müddətli inkişafı üçün üç ssenari ayırırıq. Onları ehtimal ardıcılığı ilə təqdim edirik.

Ssenari 1. Məcburiyyət şəraitində davamlılıq

Mövcud institutlar fəaliyyətini davam etdirir, lakin qərar qəbul etmə SEPAH və ona yaxın şəbəkələrdə cəmləşir. Daxildə repressiya səviyyəsi artır, xaricdə çəkindiricilik ritorikası sərtləşir, danışıqlar davam edir, lakin çərçivə sazişi əldə olunmur. Bu ssenaridə sabitlik siyasi razılığın deyil, məcburiyyətin məhsuludur və buna görə də kövrəkdir.

Ssenari 2. Təhlükəsizlik aparatının açıq üstünlüyü

Ali Rəhbər institutu formal olaraq qalır, lakin faktiki idarəetmə hərbi-təhlükəsizlik strukturlarına keçir. Dini legitimləşdirmə mexanizmi saxlanılır, məzmunu isə boşalır. Bu ssenari üçün əsas göstərici AMTŞ-nin və ali komandanlığın kadr tərkibindəki dəyişikliklər olacaq. 2026-cı ilin mart–avqust dövründə aparılan təyinatlar bu istiqamətdə hərəkəti göstərir.¹⁹

Ssenari 3. Fraqmentasiya

Mərkəzi koordinasiyanın zəifləməsi, iqtisadi çöküş və periferiyadakı silahlı qarşıdurmanın eyni vaxtda dərinləşməsi şəraitində dövlət nəzarətinin bir hissəsinin itirilməsi. Bu ssenarini aşağı ehtimallı hesab edirik, çünki təşkilatlanmış, ümumiran miqyaslı alternativ siyasi qüvvə mövcud deyil. Kürd, bəluç və digər etnik əsaslı təşkilatlar öz bölgələrində güclüdür, lakin ölkə miqyasında alternativ təklif edə bilmirlər. Xaricdəki müxalifət fiqurlarının ölkə daxilində təşkilati bazası yoxdur. Xarici hərbi təzyiqin rejimi zəiflətməsi ilə alternativ siyasi nizamın formalaşması eyni şey deyil.

Nəticə

Xameneidən sonrakı İranın gələcəyini müəyyən edən əsas amil konkret şəxsin hakimiyyətə gəlməsi deyil — bu tezisdə israrlıyıq.

2026-cı ilin mart–avqust dövrü göstərdi ki, İran dövləti rəhbər heyətinin kütləvi itkisi şəraitində belə idarəetmə sistemini qoruyub saxlaya, konstitusion prosedurları işlədə və beynəlxalq səviyyədə danışıqlara qatıla bilər. İnstitusional davamlılıq sınaqdan çıxdı. Lakin eyni dövr göstərdi ki, bu davamlılığın qiyməti daxili balansın təhlükəsizlik aparatının xeyrinə qəti şəkildə dəyişməsidir. Bunun üç praktiki nəticəsi var. Birincisi, dini legitimliyin zəifləməsi daxili siyasətdə daha çox məcburiyyət tələb edir. İkincisi, xarici siyasətdə güzəştə gedən rəhbər obrazı artıq daha bahalı və daha risklidir; bu isə danışıqların texniki imkanlarını deyil, siyasi manevr sahəsini daraldır. Üçüncüsü, qonşu dövlətlər, o cümlədən Azərbaycan üçün əsas risk İranın güclənməsi deyil, onun qərar qəbul etmə sisteminin parçalanması və lokal təşəbbüslərin nəzarətsiz qalmasıdır.

Yaxın perspektivdə ən real ssenari mövcud dövlət institutlarının fəaliyyətini davam etdirdiyi, lakin bu institutların daxilində güc balansının hərbi-təhlükəsizlik strukturları lehinə dəyişdiyi modeldir. Bu,

¹⁷ Reuters, Al Jazeera, avqust 2026 tarixli xəbərlər.

¹⁸ Chatham House, «How Iran's 'forward defence' became a strategic boomerang», The World Today, mart 2026.

¹⁹ Stimson Center, «How Will Mojtaba Khamenei Rule Iran — and for How Long?», aprel 2026.

sabitlik deyil; bu, müvəqqəti tarazlıqdır və onun davamlılığı daxili iqtisadi təzyiqin səviyyəsindən və xarici münasibətlərdə eskalasiyanın idarə olunub-olunmamasından asılı olacaq.

ENGLISH VERSION

Iran After Khamenei

Power Dynamics and Institutional Transition Scenarios

Mehriban Cherkezli

Chief Advisor of the “Strategic Discourse” Student Diplomacy Centre

Abstract

This article examines Iran’s political trajectory following the assassination of Supreme Leader Ali Khamenei on 28 February 2026 and asks whether a change at the apex of the system produces a transformation of the political order or a further consolidation of the existing model of governance. Rather than concentrating on the identity of the successor, the analysis places the institutions of the Islamic Republic — the Islamic Revolutionary Guard Corps (IRGC), the Office of the Supreme Leader, the Supreme National Security Council (SNSC), the clerical establishment of Qom, and the Basij — at the centre of the discussion. The paper reconstructs the succession sequence of March 2026, assesses the legitimacy deficit generated by a father-to-son transfer of power in a system founded on the rejection of dynastic rule, and traces the external environment in which the new leadership operates: the collapse of the June 2026 Islamabad Memorandum, the reimposition of the naval blockade, and the contest over the Strait of Hormuz. It also considers domestic economic pressure and the limits of Iran’s network of allied forces. The article argues that the post-Khamenei order is best described not as continuity but as continuity under coercion: the state has preserved its institutional shell while the balance of power inside that shell has shifted decisively towards the security apparatus. It further argues that this shift narrows rather than widens the space for negotiated outcomes.

Keywords

Iran, Khamenei, Mojtaba Khamenei, power transition, Islamic Revolutionary Guard Corps, succession, legitimacy, Strait of Hormuz, naval blockade

Iran After Khamenei: Power Dynamics and Institutional Transition Scenarios

Introduction

On 28 February 2026, Ali Khamenei, the second Supreme Leader of the Islamic Republic of Iran, was killed in an air strike on his residence in Tehran.²⁰ The strike was carried out by the Israeli Air Force with United States military and intelligence support, and the Iranian government confirmed his death on 1 March. More than forty members of the country’s military and political leadership were killed in the same operation, among them the IRGC commander Mohammad Pakpour.

The abrupt end of a leadership that had lasted thirty-seven years marks Iran’s first experience of a succession since 1989.²¹ What makes it unprecedented is that it occurred during an active military conflict and against the background of mass losses among the senior leadership.

The question we set for this analysis is the following: does a change at the top of the system lead to a transformation of the political order, or to a further consolidation of the existing model of governance? Our answer is neither the first nor, in any simple sense, the second. The formula that describes post-Khamenei Iran is not “continuity” but continuity under coercion. The state has preserved its

²⁰ Chatham House, “US and Israel attack Iran, killing Khamenei. Tehran launches counterstrikes: Early analysis from Chatham House experts”, 28 February 2026; Reuters and Al Jazeera, coverage of 28 February – 1 March 2026.

²¹ On the planning context of the transition see S. Maloney, *After Khamenei: Planning for Iran’s Leadership Transition*, CFR Special Report, February 2026.

institutional shell, but the balance of power inside that shell has shifted decisively in favour of the security apparatus. This shift does not widen the space for a negotiated settlement but narrows it.

1. The Succession Sequence: Clarifying the Facts

In the first weeks the sequence of events was seriously distorted both in the international media and in the regional analytical space. For this reason we begin with a clarification of the facts.

After Khamenei's death, an Interim Leadership Council was formed in accordance with Article 111 of the Constitution.²² Established on 1 March, the Council consisted of President Masoud Pezeshkian, Judiciary Chief Gholamhossein Mohseni-Ejei, and Ayatollah Alireza Araf, a member of the Guardian Council. The Council operated from 1 to 8 March.

During this period, claims that Araf had been killed in an air strike circulated on social media and in some Israeli media outlets. Among those who spread the claim was Michael Flynn, the former United States National Security Advisor. However, neither the United States, nor Israel, nor the Iranian government confirmed this information, and no international news agency verified it independently. The available evidence indicates that Araf continued to serve on the Interim Leadership Council throughout its existence. All of this shows how unreliable the information environment becomes in wartime, and how easily initial reports pass into analytical texts without verification.

On 8 March the Assembly of Experts elected Khamenei's second son, the 56-year-old Mojtaba Khamenei, to the office of Supreme Leader.²³ The selection process was closed, and statements by members of the 88-seat Assembly contradicted one another. Uncertainty about the new Supreme Leader's physical condition persisted for months. He did not appear in public for a long period after his appointment and conducted his communication in writing and through intermediaries. The first video recording was released only in August 2026, and even then the date of filming was not disclosed.

2. The Background to the War and the Limits of Causal Explanation

The hardening observed in United States regional policy at the beginning of 2026 shaped the context of the operation against Iran. On 3 January, the United States conducted a military operation in Venezuela, seized President Nicolás Maduro and his wife, and transported them to New York on narco-terrorism charges.²⁴ The operation did not proceed without resistance: there were significant losses among Venezuelan servicemen and among the Cuban security personnel involved.

Drawing a direct causal link between these two events requires caution. Although Iran and Venezuela are both targets of United States sanctions policy, their weight in China's energy supply is not the same. In 2025, 62 per cent of China's crude oil imports came from Russia, Saudi Arabia, Malaysia, Iraq and Brazil. According to tanker-tracking data, the volume of sanctioned oil that does not appear in official statistics reaches 2.6 million barrels per day; of this, 1.38 million barrels belong to Iran and 389,000 barrels to Venezuela.²⁵ In other words, Iran's position in the Chinese market is indeed that of the second-largest supplier, but Venezuela does not rank first by any measure.

A substantial share of the crude that enters Chinese customs statistics as Malaysian is Iranian oil transferred ship-to-ship in Malaysian waters, so the two lines are less cleanly separated than the official tables suggest. Iran's real weight in the Chinese market is therefore higher than customs returns show, but this also means that any comparison with Venezuela must be drawn from tanker-tracking data rather than from customs figures.

The Venezuela operation demonstrated to Washington that the political price of treating a head of regime as a direct target was lower than expected, and this experience lowered the threshold for decision-making with regard to Iran. The nuclear programme and the factors of regional deterrence constitute the substance of the operation itself.

The strikes were delivered while the Iran–United States talks that had been under way since 6 February were still in progress. The military confrontation was therefore not the consequence of a failure of negotiations but the cause of their termination. The negotiating table is no longer regarded as a mechanism that protects against attack.

3. The Principal Centres of Power During the Transition

²² Amwaj.media, "Deep Dive: The selection of Iran's third supreme leader", 9 March 2026.

²³ Ibid.; see also Carnegie Endowment for International Peace, "Who Will Be Iran's Next Supreme Leader?", Emissary, March 2026, and L. Zaccara, "Mojtaba Khamenei's Iran and the Politics of Succession", Gulf International Forum, March 2026.

²⁴ UK House of Commons Library, "The US capture of Nicolás Maduro", Research Briefing CBP-10452, January 2026.

²⁵ E. Downs, "Where China Gets Its Oil: Crude Imports in 2025", Columbia University, Center on Global Energy Policy, February 2026.

The Islamic Revolutionary Guard Corps (IRGC)

The IRGC is the central actor of the transition period. Its weight is not only military: the Corps holds an extensive economic network in construction, energy, telecommunications, logistics and finance, and a number of strategic projects are under its control.

The IRGC has its own ground forces, aerospace force, naval force and the Quds Force for external operations. The country's regular army (Artesh) and the police (FARAJA), however, are not subordinate to the IRGC. Both report to the Supreme Leader through a separate chain of command.

Iran's military structure is not unified but parallel, and during a transition this parallelism is a source of both balance and rivalry.

In wartime conditions the relative weight of the IRGC has increased. The reason is not only political: air strikes inflicted heavier damage on the fixed infrastructure of the regular army, while the Corps' missile units, fast attack craft, drone and mine capabilities were comparatively preserved.

The Office of the Supreme Leader

Formed over decades as Ali Khamenei's personal apparatus, the Office has no standing in the constitution, yet in practice it has worked as a centre of governance. It maintains coordination between the Supreme Leader and the IRGC, manages the flow of funds to religious institutions, and keeps daily contact with the other security structures.

In 2026, however, it would be incorrect to present the Office as operating at its previous level. The leadership residence was destroyed, part of the apparatus was lost, and the new Supreme Leader's mode of communication has been restricted. The Office has retained its institutional memory and personnel network, but its coordinating capacity is below the pre-war level. The practical consequence of this weakening is an increase in the operational autonomy of the IRGC.

The Supreme National Security Council

The institution that has received the least attention during the transition, yet has changed the most, is the Supreme National Security Council (SNSC). On the eve of the war its secretary, Ali Larijani, was described by a number of international publications as Iran's de facto leader. Larijani was killed in an Israeli air strike in Tehran on 17 March. He was replaced by Mohammad Bagher Zolghadr, a former IRGC commander.²⁶ Replacing a secretary with a civilian and diplomatic profile with a figure of military background means that the composition of the Council itself has changed. In August 2026, Mojtaba Khamenei also replaced his personal representative to the Council. Taken together, these two appointments show that the principal platform on which foreign policy and security decisions are prepared is shifting from a diplomatic towards a military perspective.

The Clerical Establishment in Qom

As the source of the Islamic Republic's legitimacy, Qom is usually described in shorthand as a "religious centre". In reality Qom is an aggregate of sources of emulation (maraji'), seminaries and financial networks whose approaches differ from one another. At moments when the institution of the Supreme Leader is weakened, the political significance of this diversity increases.

Even so, the experience of 2026 showed that the clergy is not in a position to take independent political initiative. Qom's role was not to take the decision but to give religious form to a decision already taken. Over the longer term, this erodes the clergy's own authority.

The President and the Assembly of Experts

It was precisely the Assembly of Experts that acted as the body electing the Supreme Leader. President Pezeshkian became a member of the Interim Leadership Council and signed the June memorandum on behalf of Iran. The independent political will of these institutions is limited, but at moments of crisis they serve as the legitimising mechanism that secures the legal continuity of the system. To call them simply "formal" is to overlook that function.

The Basij

During the transition, the main burden of internal stability fell on the Basij, a paramilitary organisation with millions of members that is subordinate to the IRGC. Its functions are the suppression of protest, ideological mobilisation and personnel oversight within state administrative bodies. Mojtaba Khamenei himself was for a long period closely connected with the Basij and was regarded as holding de facto influence over the organisation.²⁷ This is one of the reasons his candidacy was supported by the IRGC. The new Supreme Leader did not come from outside the security apparatus — he came out of it.

²⁶ Reuters, Al Jazeera and The Washington Post, chronological coverage, March 2026.

²⁷ L. Zaccara, "Mojtaba Khamenei's Iran and the Politics of Succession", Gulf International Forum, March 2026; TRT World Research Centre, "After Khamenei: Succession or Succession Crisis?", March 2026.

4. The Legitimacy Deficit: The New Supreme Leader's Principal Problem

The principal problem facing Mojtaba Khamenei is one of legitimacy, and it draws on three sources. First, dynastic succession. The 1979 revolution was directed precisely against hereditary rule. The passing of the office of Supreme Leader from father to son stands in direct contradiction to the system's own founding narrative. This contradiction is visible both to reformist public opinion and to the traditional Shia clergy.

Second, the weakness of religious authority. Mojtaba Khamenei does not hold religious standing at the level of either his father or Khomeini; he acquired the title of ayatollah relatively recently. Because the doctrine of *velayat-e faqih* rests on the religious qualification of the Supreme Leader, this gap touches the constitutional basis of the office itself.

Third, the circumstances of the selection. The Leader was chosen in the middle of a war, through a closed procedure, with the open support of the military and intelligence structures. Authority formed under such conditions rests not on public consent but on organisational consensus.

The combination of these three factors leads to an important conclusion: a shortfall in religious legitimacy increases dependence on the security apparatus. The less religious authority the new leadership holds, the more it needs the IRGC. That dependence in turn shifts the internal balance of the system further. A number of Western analytical centres describe this situation as a decline in the weight of clerical legitimacy and the emergence of the IRGC as the principal arbiter.²⁸

5. The External Environment: From the Islamabad Memorandum to the Blockade

On 8 April a two-week ceasefire was announced through Pakistani mediation, and on 21 April President Trump extended it indefinitely. On 17 June the parties signed a fourteen-point Memorandum of Understanding (the Islamabad Memorandum). The document provided for a sixty-day negotiating period and covered freedom of navigation in the Strait of Hormuz, the nuclear and missile programmes, and the cessation of military operations in Lebanon. The memorandum also established working groups on monitoring, sanctions and the nuclear file.²⁹

The memorandum was not implemented. The main disagreement arose around Article 5, which concerned the Strait of Hormuz. Tehran interpreted this article as international recognition of its leading role in managing security within the strait; Washington read it as limited to protecting freedom of navigation and facilitating coordinated mine-clearance operations.

The practical consequences of this dispute were serious.³⁰ The IRGC Navy moved international shipping out of the traditional deep-water route in Omani territorial waters and directed it into Iranian territorial waters, towards Larak Island. Tehran declared that it no longer recognised the traffic separation scheme established by the 1968 Iran–Oman Maritime Agreement. Although Oman proposed dividing the routes between the two countries, Iran demanded that the bulk of shipping be directed into its own waters. The newly created Persian Gulf Strait Authority was placed on the United States Treasury sanctions list for its links to the IRGC; the insurance market warned that vessels complying with the Authority's requirements risked losing cover.

In July the memorandum effectively collapsed and the United States reimposed the naval blockade. According to data available at the beginning of August, forty-four commercial vessels had been rerouted under the blockade, two had been disabled and two inspected.³¹ On 19–20 August President Trump announced a “crushing economic operation” against Iran. In the same period, Mojtaba Khamenei carried out further appointments in the senior military command and set the requirement of “maximum deterrence and preparation for large-scale offensive operations”.

The figure frequently cited in relation to the importance of the Strait of Hormuz — “20 per cent of the world's oil” — also requires clarification: that number refers to global consumption of petroleum liquids. The strait's share of seaborne oil trade is roughly one third.³² Moreover, by mid-2026 transit

²⁸ Stimson Center, “How Will Mojtaba Khamenei Rule Iran — and for How Long?”, April 2026; TRT World Research Centre, March 2026; G. Steinberg, “Gegen den Strich: Die Zukunft des Iran”, *Internationale Politik* 2, March–April 2026.

²⁹ CSIS, “The United States and Iran Announce a Deal to End the War”, *State of Play*, June 2026; UK House of Commons Library, “US-Iran ceasefire and nuclear talks in 2026”, Research Briefing CBP-10637, July 2026.

³⁰ E. Ismayilzade, “Authority Without Mandate: Iran's Attempt to Govern the Strait of Hormuz”, Topchubashov Center, 1 August 2026.

³¹ Reuters and Al Jazeera, coverage of the naval blockade, July–August 2026.

³² Ismayilzade, “Authority Without Mandate”, Topchubashov Center, 1 August 2026.

volumes through the strait had fallen sharply, and tanker traffic had shifted almost entirely to the Iranian route.

The conclusion that follows is that Tehran is attempting to convert temporary wartime security measures into a permanent system of administrative control. This approach is legally contested and economically self-defeating: by deterring shipping, Iran itself erodes the strategic value of the route it seeks to control.

6. Internal Stability: The Economy

Sanctions, limited access to the international financial system and uncertainty in the nuclear file continue to place pressure on the economy. According to the Statistical Centre of Iran, annual inflation reached 48.6 per cent in October 2025, while IMF calculations put the average for the year above 50 per cent.³³ Food inflation was higher still, and the rial depreciated sharply over the same period. The leadership will be judged by society not only in ideological terms but, first and foremost, by its capacity to secure economic stability, and the starting conditions for that judgement are harder than before.

7. The South Caucasus Dimension

In assessing the foreign policy of post-Khamenei Iran it is not possible to leave the South Caucasus aside — both because of the geographical widening of the conflict and because of the direct security consequences for Azerbaijan.

On 5 March 2026, Arash-2 type attack drones launched from Iranian territory struck the territory of the Nakhchivan Autonomous Republic.³⁴ According to Azerbaijan's Ministry of Defence, one of the drones hit the terminal building of Nakhchivan International Airport and another landed near a school in the village of Shakarabad, injuring four civilians. President Ilham Aliyev described the incident as an act of terror and declared that any future attack would be met with an "Iron Fist" response. Tehran did not formally accept responsibility and stated that it would conduct an investigation. The incident was condemned by the United Nations, the United Kingdom and a number of states, while Russia called on both sides to exercise restraint.

The strike served a signalling purpose rather than a military one, and it was addressed to two recipients: to Israel, that its footholds in the region are not immune; to Baku, that deepening security cooperation with Israel during the war would carry a price.³⁵ Media outlets close to the IRGC have long presented Azerbaijan as part of Israel's regional security chain, and this rhetoric intensified during the war. In response, Azerbaijan began evacuating the staff of its embassy in Tehran and its consulate general in Tabriz. The line chosen by Baku is a balance between signalling deterrence and avoiding escalation, and it continues the proportionate-response logic it applied in 2021 and 2022. On 8 March, President Pezeshkian telephoned President Aliyev, denied Iran's involvement in the incident and stated that an investigation would be conducted.

Azerbaijan therefore did not confuse resolve with escalation: on 9 March it restored the movement of goods, including transit, on 10 and 18 March it sent humanitarian aid to Iran, and on 12 April it resumed the work of its embassy in Tehran. The right to take countermeasures was retained, but there was no need to use it. This pattern of conduct continues a line that Azerbaijan has tested repeatedly in the region: to demonstrate strength, but to use it only when necessary. Iran's decentralised "mosaic defence" doctrine grants broad operational autonomy to the provincial units of the IRGC and weakens the line of coordination between the political leadership and the Corps. For this reason the principal risk for Azerbaijan in the near term is not a decision taken in Tehran but the absence of one — a local initiative that has escaped control.

8. The System of Allied and Partner Forces

In the Western analytical tradition these structures are often classified as "proxy forces". Although this term reflects the operational character of the relationship, it overlooks the specific political interests and decision-making autonomy of these groups. Tehran itself presents this network as a means of providing strategic depth.

Hezbollah suffered serious losses in the war with Israel and has been weakened in terms of both military capability and leadership. The organisation remains an influential actor in Lebanese domestic

³³ Statistical Centre of Iran; Trading Economics, "Iran Inflation Rate (CPI), 2025–2026"; International Monetary Fund, World Economic Outlook Database.

³⁴ Topchubashov Center, "İranın Azərbaycanı hücumu: Bəs bundan sonra?", 7 March 2026; Middle East Forum, "With its Attack on Nakhchivan, Iran Sends Message to Azerbaijan and Israel", March 2026.

³⁵ Gulf International Forum, "The Caucasus Front: Azerbaijan and Iran in the Expanding Gulf War", March 2026.

politics, but its regional operational capacity is not at its previous level. Lebanon became the first testing ground of the June memorandum.

Ansar Allah (the Houthis) in Yemen, by contrast, has maintained its activity. In August 2026 the group announced that it had struck Saudi Arabia's Jizan oil refinery.³⁶ Although the Houthis continue military cooperation with Iran, they claim to take their decisions independently, and this claim is partly borne out by the experience of the past year. For Tehran this is a resource that is at once active and difficult to control.

Overall, the experience of 2026 revealed the limits of the "forward defence" concept that Iran had built over decades: the network of allied forces did not protect Tehran from a direct strike.³⁷ More importantly, the existence of this network made it easier to justify politically an operation against Iranian territory.

9. Scenarios

We distinguish three scenarios for the medium-term development of the transition, presented in order of probability.

Scenario 1. Continuity under coercion

The existing institutions continue to function, but decision-making concentrates in the IRGC and networks close to it. The level of domestic repression rises, deterrence rhetoric abroad hardens, negotiations continue but no framework agreement is reached. In this scenario stability is the product not of political consent but of coercion, and it is fragile for that reason.

Scenario 2. Open predominance of the security apparatus

The institution of the Supreme Leader is formally preserved, but effective governance passes to the military and security structures. The mechanism of religious legitimization is retained while its content is emptied out. The principal indicator for this scenario will be changes in the composition of the SNSC and the senior command. The appointments made between March and August 2026 point in that direction.³⁸

Scenario 3. Fragmentation

A loss of part of the state's control under conditions in which weakening central coordination, economic collapse and deepening armed confrontation in the periphery occur simultaneously. We consider this scenario of low probability, because no organised alternative political force exists on a nationwide scale. Kurdish, Baluch and other ethnically based organisations are strong in their own regions but cannot offer an alternative at the level of the country. Opposition figures abroad have no organisational base inside Iran. The weakening of a regime by external military pressure is not the same thing as the formation of an alternative political order.

Conclusion

The principal factor determining the future of post-Khamenei Iran is not the arrival in power of a particular individual — on this thesis we remain firm.

The period from March to August 2026 showed that the Iranian state is able to preserve its system of governance, apply constitutional procedures and take part in international negotiations even after mass losses among its leadership. Institutional continuity has been tested. But the same period showed that the price of this continuity is a decisive shift of the internal balance in favour of the security apparatus. This has three practical consequences. First, the weakening of religious legitimacy requires greater coercion in domestic policy. Second, in foreign policy the image of a leader who makes concessions is now more costly and more risky; what this narrows is not the technical possibility of negotiation but the space for political manoeuvre. Third, for neighbouring states, including Azerbaijan, the main risk is not a strengthening of Iran but the fragmentation of its decision-making system and the absence of control over local initiatives.

In the near term the most realistic scenario is a model in which existing state institutions continue to function while the balance of power within them shifts in favour of the military and security structures. This is not stability; it is a temporary equilibrium, and its durability will depend on the level of internal economic pressure and on whether escalation in external relations is kept under control.

³⁶ Reuters and Al Jazeera, coverage of August 2026.

³⁷ Chatham House, "How Iran's 'forward defence' became a strategic boomerang", The World Today, March 2026.

³⁸ Stimson Center, "How Will Mojtaba Khamenei Rule Iran — and for How Long?", April 2026.

RUSSIAN VERSION

Иран после Хаменеи

Динамика власти и сценарии институционального перехода

Мехрибан Черкезли

Главный советник Студенческого центра дипломатии «Strategic Discourse»

Аннотация

В статье рассматривается политическая траектория Ирана после убийства Верховного лидера Али Хаменеи 28 февраля 2026 года и ставится вопрос: ведёт ли смена на вершине системы к трансформации политического порядка или к дальнейшему закреплению существующей модели управления? Анализ обращён не к личности преемника, а к институтам Исламской Республики — Корпусу стражей исламской революции (КСИР), Канцелярии Верховного лидера, Высшему совету национальной безопасности (ВСНБ), духовному истеблишменту Кума и «Басиджу». В работе восстановлена последовательность передачи власти в марте 2026 года, оценён дефицит легитимности, возникающий при переходе власти от отца к сыну в системе, основанной на отрицании династического правления, и прослежена внешняя среда, в которой действует новое руководство: развал Исламабадского меморандума июня 2026 года, восстановление морской блокады и спор вокруг Ормузского пролива. Кроме того, рассматриваются внутреннее экономическое давление и пределы иранской сети союзных сил. В статье утверждается, что постхаменеевский порядок точнее описывать не как преемственность, а как преемственность в условиях принуждения: государство сохранило институциональную оболочку, тогда как баланс сил внутри этой оболочки решительно сместился в пользу аппарата безопасности. Это смещение не расширяет, а сужает пространство для переговорных решений.

Ключевые слова

Иран, Хаменеи, Моджтаба Хаменеи, транзит власти, Корпус стражей исламской революции, преемственность, легитимность, Ормузский пролив, морская блокада

Abstract

This article examines Iran's political trajectory following the assassination of Supreme Leader Ali Khamenei on 28 February 2026 and asks whether a change at the apex of the system produces a transformation of the political order or a further consolidation of the existing model of governance. Rather than concentrating on the identity of the successor, the analysis places the institutions of the Islamic Republic — the Islamic Revolutionary Guard Corps (IRGC), the Office of the Supreme Leader, the Supreme National Security Council (SNSC), the clerical establishment of Qom, and the Basij — at the centre of the discussion. The paper reconstructs the succession sequence of March 2026, assesses the legitimacy deficit generated by a father-to-son transfer of power in a system founded on the rejection of dynastic rule, and traces the external environment in which the new leadership operates: the collapse of the June 2026 Islamabad Memorandum, the reimposition of the naval blockade, and the contest over the Strait of Hormuz. It also considers domestic economic pressure and the limits of Iran's network of allied forces. The article argues that the post-Khamenei order is best described not as continuity but as continuity under coercion: the state has preserved its institutional shell while the balance of power inside that shell has shifted decisively towards the security apparatus. It further argues that this shift narrows rather than widens the space for negotiated outcomes.

Keywords

Iran, Khamenei, Mojtaba Khamenei, power transition, Islamic Revolutionary Guard Corps, succession, legitimacy, Strait of Hormuz, naval blockade

Иран после Хаменеи: динамика власти и сценарии институционального перехода

Введение

28 февраля 2026 года второй Верховный лидер Исламской Республики Иран Али Хаменеи погиб в результате авиационного удара по его резиденции в Тегеране.³⁹ Удар был нанесён военно-

³⁹ Chatham House, «US and Israel attack Iran, killing Khamenei. Tehran launches counterstrikes: Early analysis from Chatham House experts», 28 февраля 2026; Reuters, Al Jazeera, сообщения от 28 февраля — 1 марта 2026.

воздушными силами Израиля при военной и разведывательной поддержке США, а иранское правительство подтвердило его смерть 1 марта. В рамках той же операции были убиты более сорока представителей военно-политического руководства страны, в том числе командующий КСИР Мохаммад Пакпур.

Такое прерывание руководства, длившегося тридцать семь лет, стало для политической системы Ирана первым опытом передачи власти с 1989 года.⁴⁰ Беспрецедентным его делает то, что этот опыт пришёлся на период активного военного конфликта и на фоне массовых потерь в высшем руководстве.

Вопрос, который мы ставим в этом анализе, звучит так: ведёт ли смена на вершине системы к трансформации политического порядка или к дальнейшему укреплению существующей модели управления?

Наш ответ — ни первое, ни, в простом смысле, второе. Формулой, описывающей постхамениевский Иран, является не «преемственность», а преемственность в условиях принуждения. Государство сохранило институциональную оболочку, но баланс сил внутри этой оболочки решительно сместился в пользу аппарата безопасности. Это смещение не расширяет, а сужает возможности урегулирования путём переговоров.

1. Последовательность передачи власти: уточнение фактов

В первые недели хронология событий была серьёзно искажена как в международных СМИ, так и в региональном аналитическом пространстве. Поэтому мы начинаем анализ с уточнения фактов.

После смерти Хаменеи в соответствии со статьёй 111 Конституции был сформирован Временный совет руководства.⁴¹ В состав созданного 1 марта Совета вошли президент Масуд Пезешкиан, глава судебной власти Голямхосейн Мохсени-Эджеи и член Совета стражей конституции аятолла Алиреза Арафи. Совет действовал с 1 по 8 марта.

В этот период в социальных сетях и в ряде израильских медиаресурсов распространились утверждения о том, что Арафи погиб в результате авиаудара. Среди тех, кто их распространял, был бывший советник президента США по национальной безопасности Майкл Флинн. Однако ни США, ни Израиль, ни иранское правительство эту информацию не подтвердили, и ни одно международное информационное агентство не верифицировало её самостоятельно. Имеющиеся свидетельства показывают, что Арафи работал в составе Временного совета руководства на протяжении всего срока его существования. Всё это показывает, насколько ненадёжной становится информационная среда в условиях войны и как легко первичные сообщения попадают в аналитические тексты без проверки.

8 марта Совет экспертов избрал на должность Верховного лидера второго сына Хаменеи — 56-летнего Моджабу Хаменеи.⁴² Процедура выборов была закрытой, а заявления членов Совета, насчитывающего 88 человек, противоречили друг другу. Неопределённость относительно физического состояния нового Верховного лидера сохранялась месяцами. После назначения он долгое время не появлялся публично и осуществлял коммуникацию письменно и через посредников. Первая видеозапись была обнародована лишь в августе 2026 года, причём дата съёмки не раскрывалась.

2. Предыстория войны и пределы причинных объяснений

Ужесточение, наблюдавшееся в региональной политике США в начале 2026 года, сформировало контекст операции против Ирана. 3 января США провели военную операцию в Венесуэле, захватили президента Николаса Мадуро и его супругу и доставили их в Нью-Йорк по обвинению в наркотерроризме.⁴³ Операция не прошла без сопротивления: значительные потери были среди венесуэльских военнослужащих и среди привлечённого к операции кубинского персонала безопасности.

Установление прямой причинной связи между этими двумя событиями требует осторожности. Хотя Иран и Венесуэла являются общими объектами санкционной политики США, их вес в

⁴⁰ О планировании транзита см.: S. Maloney, *After Khamenei: Planning for Iran's Leadership Transition*, CFR Special Report, февраль 2026.

⁴¹ Amwaj.media, «Deep Dive: The selection of Iran's third supreme leader», 9 марта 2026.

⁴² Там же; см. также: Carnegie Endowment for International Peace, «Who Will Be Iran's Next Supreme Leader?», Emissary, март 2026; L. Zaccara, «Mojtaba Khamenei's Iran and the Politics of Succession», Gulf International Forum, март 2026.

⁴³ UK House of Commons Library, «The US capture of Nicolás Maduro», Research Briefing CBP-10452, январь 2026.

энергоснабжении Китая неодинаков. В 2025 году 62 процента китайского импорта сырой нефти пришлось на Россию, Саудовскую Аравию, Малайзию, Ирак и Бразилию. По данным танкерного трекинга, объём подсанкционной нефти, не отражённой в официальной статистике, достигает 2,6 миллиона баррелей в сутки; из них 1,38 миллиона баррелей приходится на Иран и 389 тысяч — на Венесуэлу.⁴⁴ Иными словами, положение Ирана на китайском рынке действительно соответствует уровню второго по величине поставщика, однако Венесуэла не является первой ни по одному показателю.

Значительная часть сырья, попадающего в китайскую таможенную статистику как малайзийское, представляет собой иранскую нефть, перегруженную с борта на борт в водах Малайзии, поэтому две строки разделены менее чётко, чем это следует из официальных таблиц. То есть реальный вес Ирана на китайском рынке выше, чем показывают таможенные данные, но это означает, что любое сопоставление с Венесуэлой следует строить на данных танкерного трекинга, а не на таможенных сводках.

Венесуэльская операция показала Вашингтону, что политическая цена прямого воздействия на главу режима оказалась ниже ожидаемой, и этот опыт понизил порог принятия решений в отношении Ирана. Ядерная программа и факторы регионального сдерживания при этом составляют основное содержание самой операции.

Удары были нанесены, когда переговоры между Ираном и США, шедшие с 6 февраля, ещё продолжались. То есть военное столкновение стало не следствием провала переговоров, а причиной их прекращения. Переговорный стол больше не воспринимается как механизм, защищающий от удара.

3. Основные центры силы в переходный период

Корпус стражей исламской революции (КСИР)

КСИР является центральным актором переходного периода. Его вес не только военный: Корпус располагает обширной экономической сетью в строительстве, энергетике, телекоммуникациях, логистике и финансах, и ряд стратегических проектов находится под его контролем.

У КСИР есть собственные сухопутные войска, аэрокосмические силы, военно-морские силы и Силы «Кудс», отвечающие за внешние операции. Однако регулярная армия страны (Артеш) и полиция (ФАРАДЖА) КСИР не подчиняются. Обе структуры связаны с Верховным лидером отдельной линией подчинения. Военное устройство Ирана не единое, а параллельное, и в переходный период эта параллельность является источником как баланса, так и соперничества. В условиях войны относительный вес КСИР возрос. Причина не только политическая: авиаудары нанесли более тяжёлый ущерб стационарной инфраструктуре регулярной армии, тогда как ракетные подразделения, скоростные ударные катера, дроны и минные возможности Корпуса сохранились сравнительно лучше.

Канцелярия Верховного лидера

Сформированная за десятилетия как личный аппарат Али Хаменеи, Канцелярия не имеет конституционного статуса, однако на практике работала как центр управления. Она обеспечивает координацию между Верховным лидером и КСИР, управляет финансовыми потоками в религиозные учреждения и поддерживает ежедневную связь с остальными силовыми структурами.

Однако представлять деятельность Канцелярии в 2026 году на прежнем уровне было бы неверно. Резиденция руководства разрушена, часть аппарата утрачена, режим связи нового Верховного лидера ограничен. Канцелярия сохранила институциональную память и кадровую сеть, но её координационная способность ниже довоенного уровня. Практическим следствием этого ослабления стал рост оперативной самостоятельности КСИР.

Высший совет национальной безопасности

Наименее замеченным, но наиболее изменившимся институтом переходного периода является Высший совет национальной безопасности (ВСНБ). Накануне войны его секретаря Али Лариджани ряд международных изданий характеризовал как фактического руководителя Ирана. Лариджани был убит 17 марта в Тегеране в результате израильского авиаудара. На его место был назначен Мохаммад Багер Зольгадр, один из бывших командующих КСИР.⁴⁵ Замена секретаря с гражданско-дипломатическим профилем на фигуру военного профиля означает изменение состава самого Совета. В августе 2026 года Моджтаба Хаменеи сменил также своего

⁴⁴ E. Downs, «Where China Gets Its Oil: Crude Imports in 2025», Columbia University, Center on Global Energy Policy, февраль 2026.

⁴⁵ Reuters, Al Jazeera, The Washington Post, хроника сообщений, март 2026.

личного представителя в Совете. Оба назначения вместе показывают, что основная площадка, на которой готовятся решения по внешней политике и безопасности, смещается от дипломатического к военному углу зрения.

Духовный истеблишмент Кума

Как источник легитимности Исламской Республики Кум обычно кратко описывают как «религиозный центр». В действительности Кум представляет собой совокупность марджей, семинарий и финансовых сетей, подходы которых различаются между собой. В моменты ослабления института Верховного лидера политическое значение этого многообразия возрастает.

Тем не менее опыт 2026 года показал, что духовенство не в состоянии проявлять самостоятельную политическую инициативу. Роль Кума состояла не в принятии решения, а в его религиозном оформлении. В долгосрочной перспективе это подтачивает авторитет самого духовенства.

Президент и Совет экспертов

Именно Совет экспертов выступил органом, избравшим Верховного лидера. Президент Пезешкиан вошёл в состав Временного совета руководства и подписал июньский меморандум от имени Ирана. Самостоятельная политическая воля этих институтов ограничена, однако в кризисные моменты они выполняют роль легитимирующего механизма, обеспечивающего правовую непрерывность системы. Называть их просто «формальными» — значит упускать эту функцию.

«Басидж»

В переходный период основная нагрузка по поддержанию внутренней стабильности легла на «Басидж» — военизированную организацию с миллионами членов, подчинённую КСИР. Её функции — подавление протестов, идеологическая мобилизация и кадровый контроль в органах государственного управления. Сам Моджтаба Хаменеи долгое время был тесно связан с «Басиджем» и считался обладателем фактического влияния на организацию.⁴⁶ Это одна из причин, по которой его кандидатуру поддержал КСИР. Новый Верховный лидер пришёл не извне аппарата безопасности — он вышел из него.

4. Дефицит легитимности: главная проблема нового Верховного лидера

Главная проблема, стоящая перед Моджтабой Хаменеи, носит легитимационный характер и питается из трёх источников.

Во-первых, династическая преемственность. Революция 1979 года велась именно против наследственной власти. Переход должности Верховного лидера от отца к сыну прямо противоречит учредительному мифу самой системы. Это противоречие заметно как для реформистского общественного мнения, так и для традиционного шиитского духовенства. Во-вторых, слабость религиозного авторитета. Моджтаба Хаменеи не обладает религиозным влиянием на уровне ни своего отца, ни Хомейни; титул аятоллы он получил сравнительно недавно. Поскольку доктрина веляят-е факих опирается на религиозные полномочия Верховного лидера, этот пробел затрагивает конституционное основание самой должности.

В-третьих, обстоятельства избрания. Лидер был избран посреди войны, по закрытой процедуре, при открытой поддержке военных и разведывательных структур. Власть, сформированная в таких условиях, опирается не на общественное согласие, а на организационный консенсус. Сочетание этих трёх факторов приводит к важному выводу: нехватка религиозной легитимности повышает зависимость от аппарата безопасности. Чем меньшим религиозным авторитетом обладает новое руководство, тем сильнее оно нуждается в КСИР. Эта зависимость, в свою очередь, ещё больше меняет внутренний баланс системы. Ряд западных аналитических центров описывает эту ситуацию как снижение веса клерикальной легитимности и выход КСИР на позицию главного арбитра.⁴⁷

5. Внешняя среда: от Исламабадского меморандума к блокаде

8 апреля при посредничестве Пакистана было объявлено двухнедельное перемирие, а 21 апреля президент Трамп продлил его бессрочно. 17 июня стороны подписали Меморандум о

⁴⁶ L. Zaccara, «Mojtaba Khamenei's Iran and the Politics of Succession», Gulf International Forum, март 2026; TRT World Research Centre, «After Khamenei: Succession or Succession Crisis?», март 2026.

⁴⁷ Stimson Center, «How Will Mojtaba Khamenei Rule Iran — and for How Long?», апрель 2026; TRT World Research Centre, март 2026; G. Steinberg, «Gegen den Strich: Die Zukunft des Iran», Internationale Politik 2, март—апрель 2026.

взаимопонимании из четырнадцати пунктов (Исламабадский меморандум). Документ предусматривал шестидневный переговорный период и охватывал вопросы свободы судоходства в Ормузском проливе, ядерной и ракетной программ, а также прекращения военных операций в Ливане. Меморандум также закрепил создание рабочих групп по контролю, санкциям и ядерному досье.⁴⁸

Однако меморандум не был реализован. Основные разногласия возникли вокруг статьи 5, касающейся Ормузского пролива. Тегеран трактовал её как международное признание своей ведущей роли в управлении безопасностью в проливе; Вашингтон считал её ограниченной защитой свободы судоходства и содействием скоординированным операциям по разминированию.

Практические проявления этого спора оказались серьёзными.⁴⁹ Военно-морские силы КСИР вывели международное судоходство с традиционного глубоководного маршрута в территориальных водах Омана и направили его в территориальные воды Ирана, в сторону острова Ларак. Тегеран заявил, что более не признаёт систему разделения движения судов, установленную ирано-оманским морским соглашением 1968 года. Хотя Оман предложил разделить маршруты между двумя странами, Иран потребовал направить основную часть судопотока в свои воды. Созданная Администрация пролива Персидского залива была внесена Министерством финансов США в санкционный список за связи с КСИР; страховой рынок предупредил о риске утраты покрытия для судов, выполняющих требования этого органа. В июле меморандум фактически развалился, и США вновь ввели морскую блокаду. По данным на начало августа, в рамках блокады был изменён маршрут сорока четырёх коммерческих судов, два судна выведены из строя, два досмотрены.⁵⁰ 19—20 августа президент Трамп объявил о «сокрушительной экономической операции» против Ирана. В тот же период Моджтаба Хаменеи провёл новые назначения в высшем военном командовании, выдвинув требование «максимального сдерживания и подготовки к крупномасштабным наступательным операциям». Показатель, на который часто ссылаются, говоря о значении Ормузского пролива, — «20 процентов мировой нефти» — также требует уточнения: эта цифра соотносится с мировым потреблением жидких углеводородов. В морской торговле нефтью доля пролива составляет примерно треть.⁵¹ Кроме того, к середине 2026 года объём прохода через пролив резко сократился, а танкерное движение почти полностью переключилось на иранский маршрут. Отсюда следует вывод, что Тегеран пытается превратить временные меры безопасности военного времени в постоянную систему административного контроля. Такой подход спорен с правовой точки зрения и противоречив с экономической: сдерживая судоходство, Иран сам подтачивает стратегическую ценность маршрута, который стремится контролировать.

6. Внутренняя стабильность: экономика

Санкции, ограниченный доступ к международной финансовой системе и неопределённость в ядерном досье продолжают оказывать давление на экономику. По данным Статистического центра Ирана, годовая инфляция в октябре 2025 года достигла 48,6 процента, а по расчётам МВФ среднегодовой показатель превысил 50 процентов.⁵² Продовольственная инфляция была выше, а курс риала за тот же период резко обесценился.

Общество будет оценивать руководство не только по идеологическим критериям, но прежде всего по способности обеспечить экономическую стабильность, а стартовые условия для такой оценки тяжелее прежних.

7. Южнокавказское направление

Оценивая внешнюю политику постхаменеевского Ирана, невозможно оставить в стороне южнокавказское направление — как с точки зрения географического расширения конфликта, так и с точки зрения прямых последствий для безопасности Азербайджана.

⁴⁸ CSIS, «The United States and Iran Announce a Deal to End the War», State of Play, июнь 2026; UK House of Commons Library, «US-Iran ceasefire and nuclear talks in 2026», Research Briefing CBP-10637, июль 2026.

⁴⁹ E. Ismayilzade, «Authority Without Mandate: Iran's Attempt to Govern the Strait of Hormuz», Центр Топчубашова, 1 августа 2026.

⁵⁰ Reuters, Al Jazeera, сообщения о морской блокаде, июль—август 2026.

⁵¹ Ismayilzade, «Authority Without Mandate», Центр Топчубашова, 1 августа 2026.

⁵² Статистический центр Ирана; Trading Economics, «Iran Inflation Rate (CPI), 2025—2026»; МВФ, база данных World Economic Outlook.

5 марта 2026 года ударные дроны типа «Араш-2», запущенные с иранской территории, поразили территорию Нахчыванской Автономной Республики.⁵³ По данным Министерства обороны Азербайджана, один из дронов попал в здание терминала Нахчыванского международного аэропорта, другой упал вблизи школы в селе Шекерабад, четыре гражданских лица получили ранения. Президент Ильхам Алиев оценил произошедшее как акт террора и заявил, что на любое будущее нападение последует ответ «Железным кулаком». Тегеран официально не признал ответственности и сообщил, что проведёт расследование. Инцидент осудили ООН, Великобритания и ряд государств, а Россия призвала обе стороны к сдержанности. Удар имел сигнальное, а не военное назначение и был адресован двум получателям: Израилю — что его опорные точки в регионе не являются неприкосновенными; Баку — что углубление сотрудничества в сфере безопасности с Израилем в период войны будет иметь цену.⁵⁴ Медиаресурсы, близкие к КСИР, давно представляют Азербайджан как часть региональной цепочки безопасности Израиля, и в военный период эта риторика усилилась. В ответ Азербайджан начал эвакуацию сотрудников посольства в Тегеране и генерального консульства в Тебризе. Линия, выбранная Баку, — это баланс между сигналом сдерживания и уклонением от эскалации, продолжающий логику соразмерного ответа, применявшуюся в 2021 и 2022 годах. 8 марта президент Пезешкиан позвонил президенту Алиеву, отверг причастность Ирана к инциденту и сообщил, что будет проведено расследование. Поэтому Азербайджан не смешал решимость с эскалацией: 9 марта он восстановил движение грузов, включая транзит, 10 и 18 марта направил Ирану гуманитарную помощь, 12 апреля возобновил работу посольства в Тегеране. Право на ответные меры было сохранено, но необходимости в его применении не возникло. Эта модель поведения продолжает линию, многократно проверенную Азербайджаном в регионе: демонстрировать силу, но применять её только при необходимости. Децентрализованная иранская доктрина «мозаичной обороны» даёт провинциальным подразделениям КСИР широкую оперативную самостоятельность и ослабляет линию координации между политическим руководством и Корпусом. Поэтому в ближайший период основным риском для Азербайджана является не решение Тегерана, а его отсутствие — вышедшая из-под контроля локальная инициатива.

8. Система союзных и партнёрских сил

В западной аналитической традиции эти структуры часто классифицируют как «прокси-силы». Отражая оперативный характер связи, этот термин упускает собственные политические интересы этих групп и их самостоятельность в принятии решений. Сам Тегеран представляет эту сеть как средство обеспечения стратегической глубины.

«Хизбалла» понесла серьёзные потери в войне с Израилем и ослабла как по военному потенциалу, так и по составу руководства. Организация по-прежнему остаётся влиятельным актором во внутренней политике Ливана, однако её региональные оперативные возможности не соответствуют прежнему уровню. Ливанское направление стало первой площадкой проверки июньского меморандума.

«Ансар Аллах» (хуситы) в Йемене, напротив, сохранила активность. В августе 2026 года группа объявила о нанесении удара по нефтеперерабатывающему заводу Саудовской Аравии в Джизане.⁵⁵ Хотя хуситы продолжают военное сотрудничество с Ираном, они утверждают, что принимают решения самостоятельно, и опыт последнего года частично подтверждает это утверждение. Для Тегерана это одновременно активный и трудноуправляемый ресурс.

В целом опыт 2026 года показал предел концепции «передовой обороны», выстраивавшейся Ираном десятилетиями: сеть союзных сил не смогла защитить Тегеран от прямого удара.⁵⁶ Более того, существование этой сети облегчило политическое обоснование операции против иранской территории.

9. Сценарии

Для среднесрочного развития переходного периода мы выделяем три сценария и приводим их в порядке вероятности.

⁵³ Центр Топчубашова, «İranın Azərbaycanı hücumu: Bəs bundan sonra?», 7 марта 2026; Middle East Forum, «With its Attack on Nakhchivan, Iran Sends Message to Azerbaijan and Israel», март 2026.

⁵⁴ Gulf International Forum, «The Caucasus Front: Azerbaijan and Iran in the Expanding Gulf War», март 2026.

⁵⁵ Reuters, Al Jazeera, сообщения за август 2026.

⁵⁶ Chatham House, «How Iran's 'forward defence' became a strategic boomerang», The World Today, март 2026.

Сценарий 1. Преемственность в условиях принуждения

Существующие институты продолжают работу, но принятие решений концентрируется в КСИР и близких к нему сетях. Внутри страны растёт уровень репрессий, вовне ужесточается риторика сдерживания, переговоры продолжаются, но рамочное соглашение не достигается. В этом сценарии стабильность является продуктом не политического согласия, а принуждения, и потому она хрупка.

Сценарий 2. Открытое преобладание аппарата безопасности

Институт Верховного лидера формально сохраняется, но фактическое управление переходит к военно-силовым структурам. Механизм религиозной легитимации остаётся, тогда как его содержание выхолащивается. Основным индикатором этого сценария станут изменения в кадровом составе ВСНБ и высшего командования. Назначения, произведённые в марте—августе 2026 года, указывают на движение в этом направлении.⁵⁷

Сценарий 3. Фрагментация

Утрата части государственного контроля в условиях, когда одновременно углубляются ослабление центральной координации, экономический обвал и вооружённое противостояние на периферии. Мы считаем этот сценарий маловероятным, поскольку организованной альтернативной политической силы общеиранского масштаба не существует. Курдские, белуджские и другие организации на этнической основе сильны в своих регионах, но не могут предложить альтернативу в масштабах страны. У оппозиционных фигур за рубежом нет организационной базы внутри страны. Ослабление режима внешним военным давлением и формирование альтернативного политического порядка — не одно и то же.

Заключение

Основным фактором, определяющим будущее постхаменеевского Ирана, является не приход к власти конкретного лица — на этом тезисе мы настаиваем.

Период с марта по август 2026 года показал, что иранское государство способно сохранить систему управления, применять конституционные процедуры и участвовать в переговорах на международном уровне даже в условиях массовой потери руководящего состава.

Институциональная преемственность прошла проверку. Но тот же период показал, что ценой этой преемственности стало решительное смещение внутреннего баланса в пользу аппарата безопасности.

Из этого следуют три практических вывода. Во-первых, ослабление религиозной легитимности требует большего принуждения во внутренней политике. Во-вторых, во внешней политике образ лидера, идущего на уступки, теперь обходится дороже и сопряжён с большим риском; это сужает не техническую возможность переговоров, а пространство политического манёвра. В-третьих, для соседних государств, включая Азербайджан, основной риск — не усиление Ирана, а распад его системы принятия решений и бесконтрольность локальных инициатив.

В ближайшей перспективе наиболее реалистичным является сценарий, при котором существующие государственные институты продолжают работу, но баланс сил внутри них смещается в пользу военно-силовых структур. Это не стабильность; это временное равновесие, устойчивость которого будет зависеть от уровня внутреннего экономического давления и от того, удастся ли удержать эскалацию во внешних отношениях под контролем.

⁵⁷ Stimson Center, «How Will Mojtaba Khamenei Rule Iran — and for How Long?», апрель 2026.

REFERENCES · İSTİFADƏ OLUNMUŞ MƏNBƏLƏR · ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ ИСТОЧНИКИ

- Amwaj.media. Deep Dive: The selection of Iran's third supreme leader, 9 March 2026.
- Carnegie Endowment for International Peace. Who Will Be Iran's Next Supreme Leader? Emissary, March 2026.
- Chatham House. How Iran's 'forward defence' became a strategic boomerang. The World Today, March 2026.
- Chatham House. US and Israel attack Iran, killing Khamenei. Tehran launches counterstrikes: Early analysis from Chatham House experts, 28 February 2026.
- Columbia University, Center on Global Energy Policy (E. Downs). Where China Gets Its Oil: Crude Imports in 2025, February 2026.
- Council on Foreign Relations (S. Maloney). After Khamenei: Planning for Iran's Leadership Transition. CFR Special Report, February 2026.
- CSIS. The United States and Iran Announce a Deal to End the War. State of Play, June 2026.
- Gulf International Forum (L. Zaccara). Mojtaba Khamenei's Iran and the Politics of Succession, March 2026.
- Gulf International Forum. The Caucasus Front: Azerbaijan and Iran in the Expanding Gulf War, March 2026.
- International Monetary Fund. World Economic Outlook Database, 2025–2026.
- Middle East Forum. With its Attack on Nakhchivan, Iran Sends Message to Azerbaijan and Israel, March 2026.
- Statistical Centre of Iran / Trading Economics. Iran Inflation Rate (CPI), 2025–2026.
- Stimson Center. How Will Mojtaba Khamenei Rule Iran — and for How Long? April 2026.
- SWP / Internationale Politik (G. Steinberg). Gegen den Strich: Die Zukunft des Iran. IP 2, March–April 2026.
- Topchubashov Center (E. Ismayilzade). Authority Without Mandate: Iran's Attempt to Govern the Strait of Hormuz, 1 August 2026.
- Topchubashov Center. İranın Azərbaycanı hücumu: Bəs bundan sonra?, 7 March 2026.
- TRT World Research Centre. After Khamenei: Succession or Succession Crisis? March 2026.
- UK House of Commons Library. The US capture of Nicolás Maduro. Research Briefing CBP-10452, January 2026.
- UK House of Commons Library. US-Iran ceasefire and nuclear talks in 2026. Research Briefing CBP-10637, July 2026.
- Reuters, Al Jazeera, NPR, CNN, PBS NewsHour, The Washington Post — chronological news coverage, February–August 2026.